

Nostāja Nr. 5

ĀRVALSTU INVESTORU PADOMES LATVIJĀ NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ APRITES EKONOMIKU

08.09.2022

Kopsavilkums

Lai sasniegtu Latvijas zaļos mērķus, ir būtiski īstenot visus aprites ekonomikas elementus un pievērst tiem uzmanību. Valsts pienākums ir turpināt informēt sabiedrību un uzņēmumus par galvenajiem aprites ekonomikas elementiem – atkritumu apsaimniekošanas, pārstrādes, atkārtotas atkritumu izmantošanas nozīmi, oglekļa dioksīda (turpmāk – CO₂) emisiju samazināšanas nodrošināšanu un citiem veidiem, kā kļūt zaļākiem. Mēs varam virzīties uz zaļākas un ilgtspējīgākas sabiedrības veidošanu tikai tad, ja vismaz kritiskā masa indivīdu sāks domāt ilgtermiņā un uzņemsies lielāku atbildību par savu daļu zaļās pārejas procesā. Par aprites ekonomiku ir atbildīgi ne tikai daži lielāki uzņēmumi, bet arī sabiedrība un uzņēmējdarbības pārstāvji kopumā.

Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk – FICIL) ir identificējusi divas kritiski svarīgas jomas, kurās nepieciešami uzlabojumi. Pirmā ir atkritumu apsaimniekošanas un iepakojuma politika, kuras plānošana būtu jāsaskaņo ar praktisko īstenošanu. Jaunas izmaiņas nedrīkst būt ar atpakaļejošu spēku un kaitēt ieguldījumiem, ko uzņēmumi ir

veikuši, lai efektīvi apsaimniekotu un izmantotu atkritumus. Turklāt FICIL atzinīgi vērtē depozīta sistēmas ieviešanu PET, alumīnija un stikla dzērienu iepakojumam, taču tas ir tikai pirmais solis un ir jāiekļauj arī citi iepakojuma veidi. Otrā joma ir visu ar CO₂ saistīto pasākumu, piemēram, aprēķināšanas, uzglabāšanas un uztveršanas, sekmēšana un īstenošana. Pirmkārt, valdībai ir jāpalielina vispārējā izpratne par CO₂ tēmas nozīmīgumu. Latvijai ir jāņem vērā pieredze no tādām valstīm kā Apvienotā Karaliste, kas ir izveidojusi CO₂ aprēķina rīku privātajiem uzņēmumiem¹, un Nīderlandes, kas ir gājusi vēl tālāk, piedāvājot gatavības testu, kas uzņēmumiem palīdz izstrādāt savu CO₂ emisiju samazināšanas plānu². Politikas veidotājiem ir jādomā proaktīvi un jānodrošina kvalitatīvi un uz nākotni orientēti tiesību akti visās CO₂ jomās. Tas nenozīmē, ka būtu jāizmanto universāla pieeja, tomēr ir skaidrs, ka tamdēļ, lai sasniegtu izvirzītos klimata neitralitātes mērķus, visiem uzņēmumiem galu galā būs jāsaprot, jāaprēķina un labi jāpārzina, kādas emisijas tie rada.

¹ Valdības pārrēķina koeficienti uzņēmumu siltumnīcefekta gāzu emisiju ziņojumiem (Gov.uk)

² CO₂-prestatieladder.nl

Saturs

Kopsavilkums **02**

Rekomendācijas **04**

Rekomendāciju pamatojums **05**

Rekomendācijas

1. Uzlabot atkritumu apsaimniekošanas un iepakojuma politiku.

- Izveidot visaptverošu atkritumu apsaimniekošanas, pārstrādes un reģenerācijas, kā arī iepakojuma politiku attiecībā uz visiem atkritumu veidiem, tostarp iepakojumu, ņemot vērā kaimiņvalstīs pieņemto politiku un ievērojot godīga tirgus principus uzņēmumiem un, situācijās kurās ir objektīvi nepieciešamas arī pašvaldībām (ņemot vērā Konkurences padomes un Valsts kontroles komentārus).
- Nepieciešams pārskatīt un definēt konkrētus un plašus iepakojuma un minimālos savākšanas un pārstrādes mērķus, kā arī turpmāk nodrošināt sakaīgu uzraudzības sistēmu.
- Vienkāršot definīcijas iepakojuma portfeļa materiāliem, nodokļu atvieglojumus, veikt grozījumus Dabas resursu nodokļa likumā un uzlabot Vienreizlietojamas plastmasas izstrādājumu direktīvas valsts mēroga transponēšanu, lai maksimāli palielinātu nozares stimulus.

2. Nodrošināt efektīvus risinājumus CO₂ aprēķināšanai, uztveršanai, uzglabāšanai un izmantošanai.

- Nodrošināt SEG protokola standarta tekstu latviešu valodā un politikas veidotājiem veicināt pamatnostādņu izstrādi tā praktiskai piemērošanai.
- Sekmēt tiešsaistes centra izveidi ar atsaucēs datiem, kas izmantojami emisiju aprēķinos, kopā ar lokalizētu digitālo aprēķinu rīku, tostarp revīzijas iespēju (lai palielinātu precizitāti) informācijas ziņošanai un pārbaudei.
- Nodrošināt, lai jaunie tiesību akti (tostarp likumprojekts "Klimata likums") ļautu jebkuram vietējam vai ārvalstu uzņēmumam uzglabāt un izmantot CO₂ emisijas, izmantojot visus pieejamos un jaunākos tehnoloģiskos risinājumus.

Rekomendāciju pamatojums

Atkritumu apsaimniekošanas un iepakošanas politikas uzlabošana.

Valdība ir pieņēmusi vairākas stratēģijas un plānus, lai risinātu daudzas problēmas vides jomā. Divi dokumenti, kurus ir vērts pieminēt to detalizētības dēļ, ir Ministru kabineta rīkojums "Par rīcības plānu pārejai uz aprites ekonomiku 2020.-2027. gadam",³ kura galvenais mērķis ir izstrādāt politikas ietvaru, kas veicinātu valsts pāreju uz aprites ekonomiku, vienlaikus sekmējot Eiropas zaļā kursa ieviešanu un globālo ilgtspējības mērķu sasniegšanu, un Ministru kabineta rīkojums "Par Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu 2021.-2028. gadam",⁴ kura mērķis ir ieviest atkritumu apsaimniekošanas hierarhiju, pamatojoties uz tās prioritātēm, iesaistot visus sociālos partnerus, kas ir daļa no atkritumu dzīves cikla. Diemžēl pirmajos divos gados pēc iepriekšminēto dokumentu ieviešanas atbildīgās institūcijas nav pavisinājušas tuvāk šo mērķu sasniegšanai – galvenokārt pieļauto stratēģisko kļūdu un politikas veidošanas un koordinēšanas neefektivitātes dēļ, kā to iepriekš minēja arī Valsts kontrole, veicot jaunāko bioatkritumu apsaimniekošanas sistēmas pārskatīšanu.

Atskatoties uz iepriekšējo plānošanas periodu un šā plānošanas perioda pirmajiem diviem gadiem, FICIL redz, ka trūkst steidzamības pieaugošo pienākumu un prasību risināšanā, kā arī skaidras praktiskas stratēģijas, kas izmantotu pakāpenisku/pārejošu plānošanu attiecībā uz precīzām izmaiņām, ko uzņēmumi varētu sagaidīt nākamajos gados (paredzētajā plānošanas periodā), un to, kā paredzētās izmaiņas varētu ietekmēt to ikdienas darbību.

No otras puses, FICIL norāda, ka politikas veidotāji turpina izstrādāt un publicēt svarīgas izmaiņas noteikumus, praktiski nepiemērojot pārejas periodus vai piemērojot ļoti īsus pārejas periodus, kas rada nevajadzīgas izmaksas un administratīvo slogu un traucē uzņēmumu iekšējiem ilgtermiņa plāniem.

Tajā pašā laikā atbildīgo iestāžu rīcība nav pilnībā atbilstoša minētajiem plāniem. FICIL ir novērojusi vairākus gadījumus, kad Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija rīkojas pretēji šiem plāniem, tādējādi kaitējot sabiedrības interesēm. Piemēram, lai gan plānos bija noteikti atšķirīgi mērķrādītāji, Eiropas Komisija 2016. gadā izdeva agrīnā brīdinājuma ziņojumu⁵ par to, ka Latvijai draud risks, ka netiks sasniegti 2020. gada sagatavošanās mērķi attiecībā uz sadzīves atkritumu atkārtotu izmantošanu/pārstrādi. Tajā tika secināts, ka vairāki galvenie mērķi nav sasniegti, pārstrādes līmenis ir zems, atkritumu poligoni tiek izmantoti pārāk bieži un trūkst centralizētas pieejas atkritumu apsaimniekošanai. Turklāt, lai gan 2021. gadā tika pieņemti jauni plāni, Valsts kontrole 2022. gadā atkārtoti norādīja, ka joprojām pastāv tās pašas problēmas, kas praksē netiek risinātas. Tāpēc, izstrādājot jaunu politiku, FICIL sagaida ciešu saskaņotību ar jau apstiprinātajiem un spēkā esošajiem plašākiem stratēģiskajiem mērķiem un plāniem. Turklāt **FICIL aicina valdību turpmāk izstrādāt atkritumu apsaimniekošanas un iepakošanas politiku, ņemot vērā kaimiņvalstīs pieņemto politiku, lai izvairītos no krasām atšķirībām starp kaimiņvalstu jurisdikcijām.**

- **FICIL atkārtoti uzsver, ka ir jānodrošina saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un visu atkritumu apsaimniekošanas procesā iesaistīto pušu interesēm.**

Izstrādājot politiku un noteikumus atkritumu apsaimniekošanas nozarē, ir ārkārtīgi svarīgi pievērst uzmanību līdzsvaram starp sabiedrības un visu pārējo atkritumu apsaimniekošanā iesaistīto pušu interesēm. FICIL uzskata, ka iepriekšējā un pašreizējā plānošanas periodā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija nav pievērsusi pietiekamu uzmanību šim līdzsvaram dažās atkritumu apsaimniekošanas jomās, īpaši tajās jomās, kurās privātais sektors var sniegt nozīmīgu palīdzību valstij ES atkritumu apsaimniekošanas mērķu sasniegšanā. Iepriekšējā plānošanas periodā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas

3 <https://likumi.lv/ta/id/317168-par-ricibas-planu-parejai-uz-aprites-ekonomiku-20202027-gadam>

4 <https://likumi.lv/ta/id/320476-par-atkritumu-apsaimniekosanas-valsts-planu-20212028-gadam>

5 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018SC0420>

vadītās izmaiņas Atkritumu apsaimniekošanas likumā atņēma atkritumu radītājiem tiesības izvēlēties to, kā un kas pārstrādās viņu atkritumus. Uzņēmumi tika piespiesti iekļauties mājāsaimniecību atkritumu apsaimniekošanas sistēmā, *de facto* pielīdzinot uzņēmumu mājāsaimniecībai, neņemot vērā acīmredzamās atšķirības, kādas pastāv uzņēmuma radīto atkritumu sastāvā, veidā un apjomā. Šādu rīcību kritizēja ne tikai lielākā daļa atkritumu radītāju un attiecīgo asociāciju, bet arī Konkurences padome, tomēr bez rezultātiem. Rezultātā šī politika tā arī netika pilnībā īstenota, un tas izraisīja atkārtotas diskusijas šajā plānošanas periodā. FICIL joprojām ir nobažījiesies par neracionālo spiedienu uz uzņēmumiem uzņemties papildu izmaksas, lai uzturētu neefektīvas atkritumu apsaimniekošanas sistēmas pašvaldību līmenī. Tomēr galvenais iebildums ir nespēja saskaņot privātā sektora vajadzības un atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumu spējas acīmredzamo praktisko atšķirību dēļ starp mājāsaimniecībām un uzņēmumiem, kas abi rada atkritumus ļoti atšķirīgu iemeslu dēļ.

FICIL uzskata, ka trūkst kontroles detalizētas politikas izstrādei, kas būtu piemērota visiem atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem, nevis tikai sadzīves atkritumu radītājiem. Šajā procesā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija nav ievērojusi līdzsvaru starp dažādām interesēm un tiesībām, kas izriet no Latvijas Republikas Satversmes 105. panta, zaudējot samērību starp labuma radīšanu sabiedrībai un smagiem ierobežojumiem atkritumu radītājiem, īpaši tad, ja atkritumu radītāji var nodrošināt augstu atkritumu pārstrādes līmeni, kas pārsniedz ES prasības. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija pastāvīgi ir ignorējusi daudzus praktiskus jautājumus, kas joprojām ir saistīti ar spēkā esošajiem noteikumiem, tā vietā piedāvājot tikties, bet nesniedzot savu lēmumu pamatojumu.

Spēkā esošie noteikumi attālinās no principa "piesārņotājs maksā" plašākā nozīmē. Princips "piesārņotājs maksā" ir piemērojams visiem, sākot no ražotāja un beidzot ar galapatērētāju, kurš izmet atkritumus atkritumu tvertnē, kas sedz atkritumu apsaimniekošanas izmaksas. Tomēr, lai līdzsvarotu izmaksas, ir taisnīgi jānovērtē katras puses līdzdalība, un tam būtu jāmotivē ikviens piesārņotājs samazināt atkritumu daudzumu. Ja valsts organizētajā atkritumu apsaimniekošanas sistēmā visa izmaksu nasta tiktu pārnesta uz kādu citu ķēdes dalībnieku, pārējie piesārņotāji nebūtu motivēti samazināt atkritumu daudzumu, kas ir valsts galvenā prioritāte. Šajā konkrētajā gadījumā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija apvienoja izmaksas par dārgu sadzīves atkritumu apsaimniekošanu ar uzņēmumu radīto ienesīgo izlietoto iepakojumu, kas grauj principu "piesārņotājs maksā". Tāpēc FICIL ierosina labot iepriekšējā plānošanas periodā pieļautās kļūdas, nevis piespiest uzņēmumus izmantot strīdu risināšanas metodes, kas nedrīkst būt daļa no jebkādas politikas veidošanas, jo īpaši atkritumu apsaimniekošanas jomā, kurā pieaug saistības pret planētu. Ja šīs problēmas netiks risinātas, jebkura turpmākā politikas īstenošana saskarsies ar grūtībām šķēršļu un pastāvīgu politikas grozījumu nepieciešamības dēļ.

- **FICIL atgādina, ka tirgum ir jāpaliek brīvam un atvērtam, balstoties uz konkurenci un inovācijām.**

Pēdējā desmitgadē atkritumu apsaimniekošanas nozare ir kļuvusi ierobežojošāka attiecībā uz atklātu konkurenci, regulējumu un dažādām alternatīvām, kas ir pieejamas atkritumu radītājiem. Daļa no tā ir nepieciešama, piemēram, stingra bīstamo atkritumu apsaimniekošana un depozīta sistēmas ieviešana. Tomēr konkurences ierobežojumi var nopietni kavēt inovācijas un efektīvu apsaimniekošanu, kā arī turpmākus ieguldījumus.

- **FICIL mudina valdību izstrādāt atkritumu apsaimniekošanas, pārstrādes un reģenerācijas politiku attiecībā uz visiem atkritumu veidiem, tostarp iepakojumu. Tostarp ir jālūdz un jāņem vērā ieteikumi, ko sniedz kompetentas iestādes konkrētajā jomā, piemēram, Konkurences padome un Valsts kontrole.**

Proti, politikas veidotājiem nevajadzētu no atkritumu pārstrādes tirgus izstumt uzņēmumus, kas piedāvā atkritumu pārstrādes pakalpojumus, un neļaut tiem iekļauties pašvaldību atkritumu apsaimniekošanas sistēmās. Šie uzņēmumi bieži vien piedāvā ļoti efektīvus pakalpojumus, kas ir izdevīgi ne tikai atkritumu radītājiem, bet arī valstij un sabiedrībai, lai sasniegtu ES atkritumu pārstrādes mērķus. Uzņēmumu izstumšana no Latvijas atkritumu apsaimniekošanas tirgus kaitē sabiedrībai, jo tie piedāvā inovācijas un pakalpojumus, kas citādi netiktu attīstīti tirgū, kurš ir sadalīts tikai starp dažiem atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumiem, īstenojot publiskos iepirkumus. Sadzīves atkritumu apsaimniekošanas mēroga palielināšana ir nepieciešama, taču to nedrīkst panākt, kavējot inovācijas un efektivitāti. Tādēļ FICIL mudina atbildīgās iestādes lūgt ieteikumus un rīkoties saskaņā ar ieteikumiem, ko sniegušas kompetentas iestādes konkrētajās jomās, t. i., Konkurences padome un Valsts kontrole.

- **FICIL uzskata, ka ir svarīgi nodrošināt vienotu visu veidu iepakojuma savākšanas infrastruktūru ar skaidru sadalījumu pa konkrētiem konteineriem, kas ilgtermiņā būtu vienādi visiem atkritumu apsaimniekotājiem.**

Piemēram, dalīta dzērienu iepakojuma savākšana ievērojami palielinās pārstrādei pieejamā materiāla apjomu, kas savukārt radīs paredzamākus un kvalitatīvākus resursus pārstrādātājiem. Ir svarīgi apkopot pieredzi, kas gūta, ieviešot un plānojot depozīta sistēmu, un attīstīt efektīvāku citu materiālu pārstrādi. Infrastruktūrai jābūt neatkarīgai no atrašanās vietas vai atkritumu apsaimniekošanas. Patērētāju ērtību dēļ FICIL arī ieteiktu, lai atkritumu savākšanas konteineri un sistēmas, kā arī pārstrādes process pēc tam (gan savākšana, gan reģenerācija) būtu vienādi.

Aprites ekonomikas jēdziens ir kļuvis nozīmīgāks politikas veidošanā, tā tiek īstenota ražošanas, patēriņa un atkritumu apsaimniekošanas nozarēs. Šis pieejas mērķis ir slēgt rūpniecisko sistēmu ciklus, līdz minimumam samazinot atkritumu, izejvielu patēriņu

un enerģijas patēriņu, galveno uzmanību pievēršot materiālu reģenerācijai. FICIL uzskata, ka politikas veidotājiem, izstrādājot pārtikas iepakojuma politiku, būtu jāpievērš uzmanība aprites ekonomikas principu īstenošanai. Nosakot savākšanas mērķus, kā arī piemērojot nodokļu sistēmu, būtu jāņem vērā ideja par samazināšanas, atkārtotas izmantošanas un pārstrādes veicināšanu, tikmēr izglītojot ieinteresētās personas un patērētājus par aprites principiem. Pašreizējās iepakojuma kategoriju definīcijas politikas dokumentos ir pārāk plašas, savukārt mērķi un piemērojamie nodokļi būtu jāattiecinā uz katru iepakojuma veidu. Informētības veicināšana un aprites ekonomikas ieviešana ir arī viena no galvenajām ES prioritātēm, lai sasniegtu ilgtspējības mērķus, tāpēc tā ir svarīga arī valstu politikas veidotājiem.

- **FICIL ierosina politikas veidotājiem noteikt konkrētus un plašus iepakojuma un minimālos savākšanas un pārstrādes mērķus un īstenot tos turpmākajos rīcības plānos.**

Šobrīd Ministru kabineta noteikumos ir noteikti konkrēti otrreizējās pārstrādes mērķi, kas iedalīti piecos materiālu veidos – stikls, koks, papīrs, metāls un koka izstrādājumi. Pašreizējos tirgus apstākļos šis dalījums nav pietiekami konkrēts. "Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāns 2021.–2028. gadam" ieskicē detalizētāku informāciju, taču tas ir tikai politisks plānošanas dokuments, kas vēl nav īstenots praksē. FICIL uzskata, ka Latvijai būtu jāseko ES noteiktajam virzienam un jāturpina virzība uz niansētāku iepakojuma šķīrošanu, katram iepakojuma veidam nosakot konkrētus savākšanas un pārstrādes mērķus, līdzīgi kā tas tika darīts ar PET, alumīnija un stikla dzērienu iepakojumu.

FICIL ir stingri pārliecināta, ka atbilstīga politika būtu jāīsteno, ņemot vērā ražotāju atbildības shēmu esošās izmaksas un saistot to ar nozares ieguldījumu, izmantojot finansējumu un sabiedrības informēšanas iniciatīvas. Ir pierādīts, ka fiskālie pasākumi neveicina uzņēmumu inovāciju, bet gluži pretēji – negatīvi ietekmē konkurētspēju un rada papildu finanšu slogu. Pašlaik valdība papildus nozares finansētām un pārvaldītām savākšanas un pārstrādes programmām ir pievērsusies iepakojuma nodokļu iekasēšanai, kas ir izraisījis tikai tirgus izkropļojumus. Reaktīvā ražotāja paplašinātās atbildības (turpmāk – EPR) politika attiecībā uz iepakojumu ir izrādījusies daudz efektīvāks līdzeklis, lai palielinātu otrreizējās pārstrādes rādītājus, tāpēc tā būtu jāpiemēro visiem patērētāju iepakojuma veidiem.

- Vienkāršot definīcijas iepakojuma portfeļa materiāliem, nodokļu atvieglojumus, veikt grozījumus Dabas resursu nodokļa likumā un uzlabot Vienreizlietojamas plastmasas izstrādājumu direktīvas valsts mēroga transponēšanu, lai maksimāli palielinātu nozares stimulus. Dabas resursu nodoklis būtu jāpiemēro tikai tad, ja netiek ievērota EPR shēma, nevis papildus EPR maksai.

Turklāt būtu jārada apstākļi, kas nodrošina godīgu konkurenci un apjomradītus ietaupījumus dažādiem iepakojuma risinājumiem. Dažādiem iepakojuma veidiem būtu jānosaka līdzvērtīgs sloga elements, lai izvairītos no izkropļojumiem un sadrumstalotības vienotajā ES tirgū. Vēl viens aktuāls jautājums iepakojuma politikas jomā ir plastmasas nodokļa ieviešana, kas tagad tiktu piemērots dzērienu kartona iepakojumam, kurš satur daudz mazāk plastmasas nekā citi kompozītmateriāli. Valdība neizmanto holistisku pieeju – neļauj nozarei nodrošināt savākšanas mērķus un uzņemties atbildību par sabiedrības informēšanu, vienlaikus izvairoties no nodokļa maksāšanas, bet tieši pretēji, padara to neizbēgamu. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir uzsākusi Dabas resursu nodokļa likuma pārstrādi, tomēr process ir atlikts, tāpēc ir ārkārtīgi svarīgi šo procesu turpināt, un izmaiņām ir jāatbilst pašreizējiem tirgus apstākļiem.

Efektīvu risinājumu nodrošināšana CO₂ aprēķināšanai, uztveršanai, uzglabāšanai un izmantošanai.

CO₂ emisiju aprēķināšana

Globālajā uzņēmējdarbības vidē pieaug pieprasījums pēc informācijas atklāšanas par uzņēmuma vides, sociālajiem un korporatīvās pārvaldības (turpmāk – ESG) rādītājiem. Iespēja atsaukties uz uzņēmuma vai produkta emisijām ļauj uzņēmumiem rast vairāk eksporta iespēju un veicināt vispārējo zaļo mērķu sasniegšanu. Uzņēmumiem ir svarīgi, lai emisiju aprēķini būtu standartizēti un salīdzināmi.

Tuvākajos gados ES tiesību aktos tiks noteikta prasība ziņot par uzņēmumu nefinanšu rādītājiem, piemēram, izmantojot ES Korporatīvo ilgtspējas ziņojumu sniegšanas direktīvas (turpmāk – CSRD regula) ziņošanas prasības. Ar laiku standartizēta prasība būs arī ziņošana par uzņēmuma CO₂

emisijām. Tomēr precīza uzņēmumu emisiju aprēķināšana un noteikšana ir laikietilpīga. Tāpēc uzņēmumiem jāsāk jau tagad, lai sagatavotos turpmākām tiesību aktu izmaiņām. Starptautiski atzītākie un visvairāk izmantotie standarti uzņēmumu nefinanšu darbības rezultātu pārvaldības un ziņojumu sniegšanas jomā ir TCFD, GRI, SBTi, kas mūsdienās atsaucas uz Siltumnīcefekta gāzu protokola⁶ (turpmāk – SEG protokols) standartu un aprēķina metodiku (1., 2., 3. tvērumi). Latvijā uzņēmumiem emisiju aprēķini visbiežāk tiek veikti kā fragmentāri aprēķini dažādu iemeslu dēļ, piemēram, dabas resursu nodokļa samaksai, atļauju saņemšanai kādai piesārņojošai darbībai, dalībai ETS sistēmā vai tamlīdzīgi. Rezultātā emisiju mērīšana ir aktuāla tikai daļai no visiem uzņēmumiem un aptver tikai daļu no uzņēmējdarbības vērtības cikla emisijām. Turklāt visi aprēķini starp uzņēmumiem atšķiras arī pēc metodikas un nav salīdzināmi.

SEG protokols ir visplašāk izmantotais starptautiskais uzskaites instruments siltumnīcefekta gāzu pārvaldībai. SEG protokols ir rīks, kas palīdz uzņēmumiem, kuri cenšas labāk izprast ar klimatu saistītās emisijas un izstrādāt virzību uz atbildīgu un ilgtspējīgu turpmāko darbību. Tomēr SEG protokola piemērošana un emisiju aprēķināšana nav vienkāršs uzdevums. Konsultāciju pakalpojumi, kas var palīdzēt uzņēmumiem siltumnīcefekta gāzu aprēķināšanas jomā, vēl nav plaši izplatīti un pieejami, tāpēc daudziem maziem un vidējiem uzņēmumiem ar CO₂ emisiju aprēķināšanas uzdevumu nāksies tikt galā pašiem. FICIL ierosina, ka valdībai ir jānodrošina rīki un zināšanas par CO₂ emisiju aprēķiniem. Jebkurš atbalsts uzņēmumiem, kura rezultātā tiktu uzlabota emisiju mērīšanas prakse, būs ļoti svarīgs uzņēmumu konkurētspējai nākotnē.

FICIL uzskata, ka turpmāk norādītās politikas veidotāju darbības sekmētu plašāku un precīzāku CO₂ aprēķinu veikšanu uzņēmējdarbībā:

- informētības palielināšana par uzņēmumu CO₂ emisijām un to atbildību par emisijām visā uzņēmumu vērtību ķēdē;
- SEG protokola standarta teksta nodrošināšana latviešu valodā, kā arī politikas veidotājiem būtu jāveicina tā praktiskās piemērošanas pamatnostādņu izstrāde (skaidrojošs materiāls par datu un emisijas faktoru izvēli atbilstoši dažādām standartā paredzētajām aprēķinu pieejām);

⁶ <https://ghgprotocol.org/about-us>

- tiešsaistes centra izveides veicināšana ar atsauces datiem, kas izmantojami emisiju aprēķinos (emisijas faktori/pārrēķina koeficienti koriģētās mērvienībās, piemēram, kā to ir izdarījusi Apvienotā Karaliste⁷), kopā ar lokalizētu digitālo aprēķinu rīku, tostarp revīzijas iespēju (lai palielinātu precizitāti) informācijas ziņošanai un pārbaudei.

CO₂ uztveršana, uzglabāšana un izmantošana

Oglekļa uztveršanas, uzglabāšanas un izmantošanas infrastruktūras attīstība ir būtiska ES zaļā kursa stratēģijas daļa. ES zaļā kursa ietvaros būs būtiski samazināt CO₂ emisijas, lai saglabātu vietējo energoietilpīgo uzņēmumu konkurētspēju, kas ir arī lieli CO₂ emitētāji.

Saskaņā ar likuma "Par piesārņojumu" 8.² pantu (Oglekļa dioksīda uzglabāšana) CO₂ uzglabāšana ģeoloģiskās struktūrās vai ūdens slāņos ir aizliegta⁸. Tomēr šis punkts neatbilst pašreizējam tehnoloģiju attīstības stāvoklim, ES zaļajam kursam un Latvijas zaļajiem mērķiem. Latvijā ir piemērota ģeoloģiskā struktūra dažādu gāzu uzglabāšanai. CO₂ uzglabāšana ir ekonomiski pamatota, droši pārvaldāma un atbilst valsts ekonomiskajām interesēm. Turklāt Latvija ir uzkrājusi unikālas zināšanas par gāzes infrastruktūras uzturēšanu. Atšķirībā no dabasgāzēm CO₂ nav uzliesmojoša vai sprādzienbīstama gāze, un tās siltumnīcefekta potenciāls ir desmit reizes mazāks, tāpēc tās uzglabāšana nav ne bīstamāka, ne kaitīgāka par jebkādas dabasgāzes uzglabāšanu.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas izstrādātā likumprojekta "Klimata likums" pašreizējā redakcijā nav ietverts CO₂ uzglabāšanas aizliegums, tomēr likumprojekts vēl nav pieņemts. FICIL uzskata, ka ir ārkārtīgi svarīgi, lai Klimata likums tiktu pieņemts tādā formā, kas juridiski nodrošina oglekļa uztveršanas, uzglabāšanas un izmantošanas vērtību ķēdi. Pēc tam būtu jāizstrādā detalizēts tiesiskais regulējums attiecīgajai jomai, tostarp Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 23. aprīļa Direktīvas 2009/31/EK par CO₂ ģeoloģisko uzglabāšanu īstenošanai⁹.

Ideālā modelī CO₂ emisiju pārvaldība notiktu bez jebkādas uzglabāšanas, visu emitēto daudzumu uztverot un nekavējoties pārstrādājot lietderīgos

savienojumos, piemēram, sintētiskajā degvielā vai citos ogļūdeņražos, piemēram, apvienojot uztverto CO₂ ar ūdeņradi, kas tiek ražots enerģētikas nozarē elektrolīzes procesā. Tomēr CO₂ emisiju apjoms no lielajiem vietējiem emitētājiem ir ievērojams un CO₂ izmantošanas iespējas ekonomikā vēl nav pietiekamas, lai visu uztverto CO₂ pārstrādātu tiešā veidā bez uzglabāšanas starpposma. Tāpēc funkcionālai un efektīvai CO₂ apsaimniekošanas sistēmai ir nepieciešama liela apjoma ģeoloģiskā uzglabāšana.

FICIL saprot, ka joprojām ir nepieciešams veikt visus tehnoloģiskos pētījumus. FICIL uzskata, ka gan lielajiem emitētājiem, gan valsts pārvaldes iestādēm būtu jā saglabā zināma elastība attiecībā uz tehnoloģijām, kas tiks veiksmīgi attīstītas, arī attiecībā uz Latvijai piemērotāko CO₂ apsaimniekošanas sistēmu. Ņemot vērā apjomu, ir skaidrs, katikai vietēja CO₂ uzglabāšana nebūs ekonomiski pamatota un emitētājiem nāksies eksportēt CO₂ uz ārvalstu krātuvēm, taču šobrīd ir jāizvērtē visi iespējamie scenāriji, tostarp ģeoloģiskās CO₂ uzglabāšanas iespējas. Turklāt, kā jau iepriekš minēts, pašreizējais likumprojekts "Klimata likums" neaizliedz Latvijā radītā CO₂ uzglabāšanu. Tomēr FICIL iesaka izvērtēt iespēju atļaut visiem ar Latviju saistītiem vai ārvalstu uzņēmumiem, kas ir saražojuši CO₂ ārvalstīs, to uzglabāt Latvijā (vismaz Baltijas kaimiņvalstīs saražoto CO₂). FICIL neierosina Latvijai kļūt par CO₂ uzglabāšanas valsti, bet arī skaidri saprot, ka efektīvas CO₂ uzglabāšanas infrastruktūras izveidei ir nepieciešamas ievērojamas investīcijas, tāpēc, lai segtu ar infrastruktūras izveidi saistītos izdevumus un padarītu šādu risinājumu ekonomiski dzīvotspējīgu, investīcijas varētu piesaistīt no uzņēmumiem, kas darbojas dažādās valstīs, piemēram, visās Baltijas valstīs.

Lai īstenotu ES zaļā kursa mērķus, ir būtiski iesaistīt nozari, tāpēc FICIL aicina lēmumu pieņēmējus un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju iesaistīt attiecīgo nozaru ekspertus jaunu likumdošanas iniciatīvu izstrādē. Lai gan CO₂ uztveršanas, uzglabāšanas un izmantošanas jautājumu un risinājumu izpētei bija plānots izveidot darba grupu, kurā būtu iekļauti publiskā sektora, akadēmisko aprindu un attiecīgo nozaru pārstāvji, līdz šim FICIL nav saņēmusi informāciju par šādas darba grupas faktisko izveidi. FICIL atkārtoti uzsver, ka šāda darba grupa ir nepieciešama, un rosina to izveidot nekavējoties.

7 <https://www.gov.uk/government/collections/government-conversion-factors-for-company-reporting>

8 <https://likumi.lv/ta/en/en/id/6075-on-pollution>

9 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0031&from=EN>

Nostāja Nr. 5

ĀRVALSTU INVESTORU
PADOMES LATVIJĀ
NOSTĀJA ATTIECĪBĀ
UZ APRITES
EKONOMIKU

08.09.2022